

РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-2-02>

ВІЙНА В УКРАЇНІ І ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД І ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Курінний Є. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна*

Ключові слова: війна; права;
свободи; обов'язки; людина
і громадянин; концепт;
демократія.

10 грудня 1948 року на сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята і проголошена Загальна декларація прав людини. Зміст перших семи статей даного засадничого міжнародно-правового документу віддзеркалює найбільш нагальні та невирішені проблеми стосовно прав людини, які турбували світовеспівтовариство у ті післявоєнні часи та потребували свого невідкладного розв'язання. На відміну від прав людини, її обов'язки не мають загальної міжнародно-правової формалізованої фіксації, головним поясненням такого феномену є тривала історія людства, у якій достатньо довгий час існувала значна диспропорція між правами та обов'язками на користь останніх. Після Другої світової війни, в умовах деколонізації та післявоєнної побудови так званого «народного капіталізму» ситуація у цій сфері змінилася до навпаки. Практика тривалої широкомасштабної війни в Україні поступово доводить недосконалість поширеного зараз підходу (провідного принципу) забезпечення прав, свобод людини і громадянина за якого вимоги щодо виконання громадянами своїх обов'язків у значної частини соціуму сприймаються майже як другорядні. Досвід триваючої російсько-української війни фактично детермінував суспільну потребу створення та запровадження нового концепту забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, повний формат правосуб'єктності якого має прийти на зміну функціонуючому майже 77 років провідному принципу забезпечення прав, свобод людини і громадянина, який відповідав неповному формату реалізації правосуб'єктності фізичних осіб. Така новація ґрунтується не тільки на згаданому досвіді, а також на аналізі тих негативних тенденцій, що характеризують все більше поширюючу кризу світової демократії, що відбувається в умовах намагання змінити встановлений після Другої світової війни міжнародний правопорядок. За цих загрозливих умов, кожна демократична держава має не тільки усвідомити реалістичність небезпеки, що насувається, а й бути готовою чинити збройний опір потенційному агресору (агресорам), що стосується реалізації такого універсального громадянського обов'язку як захист Вітчизни.

THE WAR IN UKRAINE AND THE FORMATION OF THE CONCEPT OF ENSURING THE RIGHTS, FREEDOMS AND OBLIGATIONS OF MAN AND CITIZEN

Kurinni Ye. V.

Doctor of Law, Professor;

Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law

Zaporizhzhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

Key words: *war; rights; freedoms; responsibilities; human and citizen; concept; democracy.*

On December 10, 1948, the UN General Assembly adopted and proclaimed the Universal Declaration of Human Rights. The content of the first seven articles of this fundamental international legal document reflects the most urgent and unresolved human rights issues that concerned the world community in those postwar times and required urgent resolution. Unlike human rights, human duties do not have a general international legal framework, and the main explanation for this phenomenon is the long history of mankind, in which there has long been a significant imbalance between rights and duties in favor of the latter. After the Second World War, in the context of decolonization and the post-war construction of the so-called “people’s capitalism,” the situation in this area changed to the contrary. The practice of the ongoing large-scale war in Ukraine is gradually proving the imperfection of the currently widespread approach (the leading principle) to ensuring human and civil rights and freedoms, in which the requirements for citizens to fulfill their duties are perceived by a large part of society as almost secondary. The experience of the ongoing Russian-Ukrainian war has actually determined the social need to create and implement a new concept of ensuring the rights, freedoms and duties of man and citizen, the full format of legal personality of which should replace the leading principle of ensuring the rights, freedoms and duties of man and citizen, which has been in place for almost 77 years and which corresponded to an incomplete format of realization of legal personality of individuals. This innovation is based not only on the above-mentioned experience, but also on the analysis of the negative trends that characterize the growing crisis of world democracy, which is taking place in the context of attempts to change the international legal order established after the Second World War. Under these threatening conditions, every democratic state must not only realize the realism of the impending danger, but also be prepared to provide armed resistance to potential aggressor(s), as it relates to the realization of such a universal civic duty as the defense of the Fatherland.

Вступ. Триваюча вже близько 3,5 років в Україні широкомасштабна російська агресія призвела до численних людських втрат наших громадян, завдала відчутних матеріальних збитків значній кількості мешканців українських міст і сіл, знищила сотні об’єктів економіки, інфраструктури та соціально-культурної сфери країни.

Страшна реальність цієї війни докорінно змінила на гірше життя наших співвітчизників щодня демонструючи свій негативний вплив на забезпечення прав, свобод людини і громадянина.

Насамперед це стосується таких засадничих, зафіксованих у ключових міжнародно-правових документах прав як право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, право на

повагу до гідності, свободу думки, совісті та релігії та ін.

Те саме можна зазначити відносно ключових обов’язків людини і громадянина, а саме – захищати Вітчизну, шанувати державні символи, дотримуватися Конституції та законів України та ін.

Якщо під час повсякденного українського мирного життя, як в усіх демократичних країнах сучасності, більший наголос робився на забезпечення прав і свобод людини, то в умовах дії правового режиму воєнного стану акценти відповідного забезпечення об’єктивно зміщуються на обов’язки, у першу чергу – на обов’язок захищати Вітчизну.

Про стан реалізації даного обов'язку в нашій воюючій країні можуть свідчити наступні красномовні факти та цифри. Так, у перші тижні після нападу РФ наприкінці березня 2022 року близько 100 тисяч добровольців вступили до лав Сил територіальної самооборони ЗСУ. У 2024 році, за інформацією МО України, через рекрутингові центри щомісяця до ЗСУ приєднувалося 6,5 тисяч добровольців [1].

Інший приклад, стосується змін, що були внесені до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 відповідно до яких, протягом двох місяців з 18 травня по 16 липня 2024 року, військовозобов'язані повинні були оновити свої дані. За результатами оновлення 4 690 496 українських громадян виконали зазначену вимогу [2], а близько 6 мільйонів військовозобов'язаних українців не оновили свої дані [3].

Наведені обставини, що склалися в умовах воєнного стану в Україні, потребують не тільки об'єктивного оцінювання, а ґрунтового вивчення, зокрема й з боку представників правової науки.

Проблемам забезпечення прав та свобод людини і громадянина ще за мирних часів присвячувалися праці таких вітчизняних вчених-правників, як: В.В. Іванюшенко, М.В. Ковалів, М.Д. Лазарева, Н.М. Опольська, О.З. Панкевич, П.М. Рабінович, Ю.С. Разметаєва, О.В. Славна, М.І. Смокович та ін.

В умовах триваючого зараз воєнного стану – роботи В.В. Лазарева, Х.М. Маркович, Б.Б. Мельниченка.

Характерною особливістю праць перелічених авторів є те, що ними розглядалися лише питання забезпечення прав та свобод людини і громадянина, фактично залишаючи поза увагою проблематику асекурації відповідних обов'язків (передусім в умовах триваючого воєнного лихоліття).

Зважаючи на це, в теперішніх воєнних українських реаліях означений напрямок творчого пошуку є достатньо актуальним та затребуваним, тому розгляд питань пов'язаних з потребою формування концепту забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина під час війни в Україні, слід вважати головною метою даної роботи.

На початку викладення основного матеріалу, варто відмітити, що минуло більше 76 років, як 10 грудня 1948 року у столиці Франції – Парижі, на 183 пленарному засіданні третьої сесії Генеральної Асамблеї ООН, була прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Загальна декларація прав людини (далі – Загальна декларація).

Зміст перших семи статей даного засадничого міжнародно-правового документу віддзеркалює найбільш нагальні та невирішені проблеми сто-

совно прав людини, які турбували світове співтовариство у післявоєнні часи та потребували свого невідкладного розв'язання.

Так, у зазначених статтях Загальної декларації проголошувалося, що:

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства (ст. 1);

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Загальною декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоурядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті (ст. 2);

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність (ст. 3);

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані, рабство і работоргівля забороняються у всіх їх видах (ст. 4);

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання (ст. 5);

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності (ст. 6);

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якої б то не було підбурювання до такої дискримінації (ст. 7).

Серед детермінантів, що спонукали до прийняття Загальної декларації, на мою думку, слід відмітити наступні: завершення Другої світової війни, під час якої відбувалося суцільне порушення прав людини (насамперед, право на життя); поява нових контурів двополярної конструкції світопорядку, що провокувало між їх репрезентантами не тільки можливе воєнне протистояння, а й світоглядне та ідеологічне суперництво; бажання ініціаторів прийняття Загальної декларації виробити нові, сталі та об'єднавчі соціальні платформи для подальшого мирного співіснування різноформацийних держав та цивілізаційного розвитку людства; високі темпи процесів післявоєнної деколонізації та необхідність безальтернативного запровадження демократичних засад організації суспільства та політичної влади у більшості новостворених постколоніальних країнах.

Є дуже символічним, що затвердження Загальної декларації відбулося на території Франції, фактичній колісці європейської демократії, де під час Великої французької революції 26 серпня 1789 року постановою Національних зборів Франції була ухвалена Декларація прав людини і громадянина (далі – Декларація). Цей історичний акт складався з короткої передмови та 17 статей, що проголошували «невід’ємні і священні права людини» – вільність від народження, рівність із іншими особами, право творити закони, свободи совісті, слова, друку, а також рівномірний розподіл податків, контроль за їх витратою та діяльністю посадовців. Декларація визначала народ носієм суверенітету. Документ відтак закріплював не тільки індивідуальні, а й колективні права людини. Прямим результатом цього акту було внесення десяти поправок до Конституції США про права і свободи. [4, с.202].

Як бачимо, зміст Загальної декларації базується значним чином на відносно тривалому та міцному історично-нормативному підґрунті, але на відміну від Декларації, вона має набагато ширше поле дії міжнародно-правового документу. Проте, положення «французької Декларації» де-факто імплементовані до чинної Конституції П’ятої республіки Франції, а значна кількість норм Загальної декларації майже без змін дублюється у відповідних статтях української Конституції. Наприклад, положення ст.1 Загальної декларації відображені у ст. 21 Конституції України, відповідно ст. 3 у ст.ст.27,29, ст. 5 у ст. 28, а ст. 7 у нормах ст. 24 вітчизняного Основного Закону, та ін.

На відміну від прав людини, її обов’язки не мають загальної міжнародно-правової формалізованої фіксації, головним поясненням такого феномену є тривала історія людства, у якій достатньо довгий час існувала значна диспропорція між правами, мізерної кількості тих хто правив і господарював (фараонів, королів, царів, феодалів та їх васалітету, керівників мануфактур раннього капіталізму, далі буржуазії та ін.) з одного боку, та обов’язками, а скоріш рабською чи феодалською повинністю рабів та кріпаків або мізерністю прав пролетаріату у часи поширення та розвитку капіталістичних відносин (аж до Другої світової війни), котрі уособлювали переважну більшість населення, над яким продовжували правити і господарювати.

З часом, в умовах післявоєнної побудови так званого «народного капіталізму» наприкінці 40-х та протягом 50-х років минулого століття, відбувалось вдосконалення основних інститутів демократії, що передбачало: наявність політичних прав і свобод громадян, підпорядкування меншості більшості, функціонування політичної системи

та вільної преси, поділ державної влади на три складові (виконавчу, законодавчу і судову). Також, правнича та політична еліта демократичних країн почала приділяти підвищену увагу правам людини та забезпеченню їх належної реалізації.

У нашій країні процеси демократизації розпочалися у 90-х роках минулого століття, після розпаду СРСР. Так, у главі 2 чинної Конституції України «Права, свободи та обов’язки людини і громадянина», норми статей з 21 по 64 присвячені правам і свободам та лише у 4 статтях (ст.ст. 65-68) зафіксовані відповідні обов’язки, а саме стосовно – захисту Вітчизни, шанування державних символів України (ст. 65), не заподіювання шкоди природі, культурній спадщині (ст. 66), зобов’язання сплачувати податки і збори (ст. 67) та зобов’язання неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68). Окрім того, згідно частини 2 ст. 51 українського Основного Закону – батьки зобов’язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов’язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

У порівнянні з Конституцією сучасної Польщі, у якій 5 статей присвячено обов’язкам громадян близьким за змістом до положень українського Основного Закону, виняток становить ст. 82 польської Конституції, у якій зазначено, що обов’язком польського громадянина є зберігати вірність Польській Республіці, а також піклуватися про спільне благо.

Розглядаючи права та обов’язки людини в Україні, також не слід забувати про норми статті 3 Конституції нашої держави, у котрій зафіксовано, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави.

На мій погляд, у перспективі перелік відповідних конституційних обов’язків українських громадян має реальні перспективи свого розширення. Так, накопичений в умовах воєнного стану досвід, об’єктивно спричинює розгляд можливого конституційного встановлення певних зобов’язань людини, серед яких – близький за змістом аналог ст. 82 польської Конституції; зобов’язання батьків 6-7 річних дітей забезпечити обов’язок набуття дітьми знань початкової та середньої освіти (обов’язкове шкільне навчання означає, що діти зобов’язані відвідувати школу); обов’язок публічних службовців усіх владних рівнів, вчасно та у повній мірі виконувати покладені на них обов’язки, без підміни суспільних (державних) інтересів на приватні чи інші інтереси меркантильного та антисоціального характеру.

Значно менша кількість конституційних обов'язків людини і громадянина, у порівнянні з відповідними правами, пояснюється не тільки фактичною пріоритетністю останніх над першими, а й традиціями та звичаями конкретної нації, рівнем правової культури і свідомості більшості громадян, змістом та превалюванням тих чи інших цінностей у конкретному суспільстві та державі. Також не слід забувати про вплив релігійних (у нашому випадку християнських) поглядів на життя (10 заповідей нагірної проповіді), які за тривалий час цивілізаційного розвитку людства у цілому позитивно позначилися як на свідомості громадян, так й на формуванні та зміцненні відповідних цінностей у більшості європейських країн.

В той же час, практика тривалої широкомасштабної війни в Україні поступово доводить недосконалість поширеного зараз підходу (провідного принципу) забезпечення прав, свобод людини і громадянина, за якого вимоги щодо виконання громадянами своїх обов'язків у значної частини соціуму штучно нівелюються за допомогою формування хибного уявлення про їх другорядність по відношенню до домінуючого і під час війни примату прав і свобод. За такої соціальної конструкції, навіть обов'язок щодо захисту Вітчизни не завжди стає винятком з цього умовно «зручного правила» – жити без зайвих обов'язків перед суспільством і державою, навіть коли така позиція може призвести до власного громадянського фіаско та безповоротної втрати держави, у який ти живеш.

Крім того, серед вітчизняного чиновництва можна спостерігати численні прояви своєрідного «правового нігілізму», коли немало представників бюрократії наділяють себе уявними дискреційними повноваженнями, результатами реалізації яких є посадові зловживання, корупція та казнокрадство, що є красномовним прикладом не виконання конституційних зобов'язань неухильно дотримуватися Конституції та законів України. Особливо такий стан речей неприпустимий в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли формування більшої половини Державного бюджету країни відбувається за рахунок коштів західних партнерів, а лівова частина зібраних у межах країни податків йде на виробництво і закупівлю озброєння для Сил оборони України.

За умов належного виконання переважною більшістю українського населення своїх громадянських та службових обов'язків (від пересічного мешканця міста (села) і до глави держави), наша країна за більше ніж 33 роки своєї незалежності, не змогла б стати найбільшій європейською державою, функціонування якої супроводжується

перманентними системними кризами та соціальними конфліктами. Такі реалії – детермінують суспільну слабкість та спокуси сусідніх країн у кращому випадку диктувати та нав'язувати нам свої історико-культурні наративи або висувати неприйнятні економічні вимоги, а у гіршому – скористатися нашою суспільно-політичною кволістю, анексувати спочатку частину, а потім спробувати захопити усю територію держави.

Задеклароване у статті 21 Конституції України положення про те, що дотримання прав і свобод особи стало одним з найважливіших пріоритетних принципів незалежної української держави. На мою думку є цілком прийнятною нормою для розвинутих і стабільно функціонуючих демократичних держав, у соціальних конструкціях яких чітко проглядаються ознаки верховенства права та потужних інститутів громадянського суспільства.

Нажаль, а ні для України зразка 1996 року (рік прийняття Конституції), а ні теперішньої нашої країни, наведені вище ознаки поки що не набули виразних контурів, тому враховуючи теперішні реалії, згадане конституційне положення мало б містити норму у якій також згадується про примат дотримання принципу дотримання ключових обов'язків на рівні забезпечення відповідних прав, свобод людини і громадянина.

Домінуючий та задекларований у конституціях переважної більшості демократичних держав світу концепт (провідний принцип, керівна ідея) пріоритетності прав, свобод людини і громадянина, можна визначити як обмежений формат відповідної забезпеченості (бо не у ньому не згадується про обов'язки фізичних осіб).

На основні історико-правові причини використання такого підходу мною вказувалося на початку даної праці, тому слід лише нагадати про вже згаданий вище міжнародно-правовий документ – Загальну декларацію (Загальна декларація прав людини) від 10 грудня 1948 року.

За майже 77 років своєї чинності, результати реалізації положень зазначеного акту залишили помітний слід у повоєнному розвитку людства. Загальна декларація, сприяла демократичному становленню не одного десятка нових постколоніальних країн на різних континентах нашої планети. Після фактичного політичного та економічного банкрутства СРСР у 1991 році, даний міжнародно-правовий документ слугував своєрідним дороговказом для більшості колишніх радянських республік, народ і керівництво яких прагнуло будувати свої молоді держави на засадах демократії поваги до людської особистості, її прав і свобод.

Однак нове цивілізаційне протистояння у світі, що розпочалось наприкінці нульових років ХХІ сторіччя, сприяло поступовому змен-

шенню ролі, а потім й сфери дії норм міжнародного права, що зафіксовані в основних міжнародних актах, зокрема й в Загальній декларації. Серед головних детермінантів цієї небезпечної міждержавної турбулентності можна відмітити: кризу світової демократії (насамперед, це стосується таких її стовпів як США, більшості країн ЄС, Японії та Південної Кореї); вже мало приховані претензії КНР на одноособове світове домінування, що може призвести до її конфлікту (зокрема й воєнного) з США; зростання та фактична реалізація ревізійоністських намірів РФ на пострадянському та постсоціалістичному європейському просторі; цивілізаційна дезорієнтація та невизначеність більшості країн третього світу (зараз Глобального Півдня); формування та набрання політичної та економічної ваги країн фактично нової «вісі лиха» під неформальним патронатом КНР.

Неспровоковану широкомасштабну агресію РФ проти нашої держави 24 лютого 2022 року небезпідставно можна вважати одним з найнебезпечніших проявів вказаного протистояння, яке за несприятливих обставин не тільки для України, а й для усіх країн демократичного світу може трансформуватись у нову світову війну.

За таких загрозливих умов, кожна демократична держава має не тільки усвідомити реалістичність небезпеки, що насувається, а й бути готовою чинити опір (зокрема і збройний) потенційному агресору (агресорам). Громадяни цих країн, мають збагнути, що вони наділені не тільки правами та свободами, а й обов'язками, серед яких найбільш актуальним та затребуваним є – захист Вітчизни.

Перефразовуючи вислів відомого і не дуже популярного в пострадянські часи вождя революції, необхідно осмислити те, що усяка демократія лише тоді чого-небудь варта, коли вона вміє захищатися.

Нажаль як свідчить український досвід, а також результати опитувань у країнах Європи, готовність стати на захист своєї Батьківщини проявляють далеко не всі громадяни. Так, Асоціація Gallup International Association провела опитування у 45 країнах світу на тему: Чи готові ви воювати у разі нападу на вашу країну? Всього було опитано 46 138 осіб у всьому світі. Опитування тривало протягом жовтня-грудня 2023 року і було оприлюднене наприкінці 2024 року. Похибка в опитуванні становить – 3-5%.

Найбільше неготові до захисту у разі нападу на їхню державу: Італія – 78%; Австрія – 62%; Німеччина – 57%; Іспанія – 53%.

Серед європейських країн найбільшу готовність воювати за свою державу висловили фіни – 74%; поляки – 45%; британці – 33%.

У США готові – 41%, не готові 34%. В Україні «Так» відповіли 62%, «Ні» – 33%, відмовилися відповідати, або сказали «Не знаю» – 4% [5].

Не зважаючи на певну умовність наведених результатів, яка насамперед спричинена відсутністю належного усвідомлення реальності загрози збройного нападу у мешканців держав де відбувалося опитування (українські жителі є винятком), отримані дані мають стати серйозною інформацією для роздумів як для цивільного так й військового керівництва більшості демократичних (передусім європейських) держав.

Тривале домінування провідного принципу пріоритетності забезпечення прав, свобод людини і громадянина сприяло зростанню питомої ваги інфантізму серед значної частини населення демократичних європейських країн (напевно виняток складають громадяни Фінляндії, три чверті яких готові стати на захист своєї Батьківщини).

На мій погляд, враховуючи накопичений досвід триваючої майже 3,5 років широкомасштабної російсько-української війни, загрозливе за своїми обсягами поширення суто споживацьких настроїв між різноманітними верствами населенням європейських демократичних держав, спричиняють необхідність запровадження заходів спрямованих на виправлення такої потенційно небезпечної ситуації.

Серед можливих таких організаційно-правових кроків, одним з першочергових є запровадження нової константи забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Такий захід не тільки повинен замінити існуючий підхід обмеженого гарантування правосуб'єктності (фактично лише у частині прав і свобод), а й сприятиме формуванню та зміцненню загальнолюдських цінностей та позитивних світоглядних принципів у більшості громадян демократичних країн, посилить у них не тільки здатність висловлювати власну емпатію, солідарність та співчуття жертвам агресії та несправедливості, а й спонукатиме їх до готовності захищатися від свавілля та зазіхань на свободу, демократичний устрій і мирну нормальність життя як у власній державі так й в інших демократичних країнах.

Не менш вагомим та значущим запровадження вказаної вище константи має стати й для України. На відміну від переважної більшості своїх західних партнерів, нашої державі прийдеється вирішувати ще більше проблем і задач, бо реалізація такої керівної ідеї як забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (повної правосуб'єктності) буде стосуватися не тільки пересічних громадян, а також представників державно-владного апарату, помітна частина якого звикла часто вирішувати власні фінансові та матеріальні

питання за допомогою займаної посади державного або самоврядного службовця. Тобто використовувати свою посаду чиновника для власного збагачення, реалізуючи негласний принцип «чим вища посада тим більше повноважень і можливостей для вирішення меркантильних питань та уникнення відповідальності за такі дії».

Зрозуміло, що свідомість таких представників вітчизняної бюрократії навряд чи підлягає «перепрошивці» на втілення у життя суспільних потреб, тому їх необхідно замінювати на тих, котрі здатні працювати на державний інтерес чи інтерес громади, життєвим та професійним кредо яких має стати правило «чим більше повноважень, тим більше зобов'язань та відповідальності».

Завершуючи, слід **констатувати**, що триваюча четвертий рік широкомасштабна російсько-українська війна фактично детермінувала суспільну потребу створення та запровадження нового концепту забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, повний формат правосуб'єктності якої має прийти на зміну функці-

онуючому майже 77 років провідному принципу забезпечення прав, свобод людини і громадянина, який відповідав неповній моделі реалізації правосуб'єктності фізичних осіб.

Запропоновану новацію не слід сприймати як малозначущу наукову ідею, дана пропозиція ґрунтується на тій об'єктивній реальності, що зосереджена у файлах накопиченого досвіду триваючої майже 3,5 років широкомасштабної війни в Україні, а також на аналізі тих негативних тенденцій, що характеризують все більше поширюючу кризу світової демократії.

Кожному громадянину країни розвинутого народовладдя або держави яка продовжує запроваджувати у себе демократію, потрібно позбутися споживацьких підходів до реалізації своїх прав, а користуватися ними, не забуваючи про існування своєї відповідальності перед власним сумлінням, суспільством і державою за вчасне та повне виконання обов'язків, покладених на нього не тільки чинним законодавством, а й визначених власною свідомістю і мораллю.

ЛІТЕРАТУРА

1. У Міноборони розповіли, скільки добровольців щомісяця долучаються до ЗСУ. *Київ вечірній*. 24 вересня 2024. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/103013/> (дата звернення: 23.06.2025)
2. Юлія Кузьменко. Понад 4,5 млн військовозобов'язаних оновили дані вчасно. Більшість – через «Резерв+». *Суспільне новини*. 17 липня 2024. URL: <https://suspilne.media/792947-ponad-45-mlrd-vijskovozobovazanih-onovili-dani-vcasno-bilsist-cerez-rezerv/#:~:text=> (дата звернення: 23.06.2025)
3. «Ім краще ховатися». Нардеп розповів скільки військовозобов'язаних не оновили дані. *РБК-Україна*. 14 жовтня 2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/yim-krashche-hovatisya-nardep-rozpoviv-skilki-1728916124.html> (дата звернення: 23.06.2025)
4. Зінченко О.В. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. – предтеча правової і політичної культури сьогодення. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (17). С. 202–203.
5. Який відсоток людей у світі готові воювати за свою країну: скільки таких в Україні? *Радіо Трек*. 9 березня 2025. URL: https://radiotrek.rv.ua/news/yakiy-vidsotok-lyudey-u-sviti-gotovi-voyuвати-za-svoyu-krayinu-skilki-takih-v-ukrayini_341381.html (дата звернення: 26.06.2025)

REFERENCES

1. U Minoborony rozpovily, skilky dobrovoltsiv shchomisiatsia doluchaiutsia do ZSU [The Ministry of Defense revealed how many volunteers join the Armed Forces of Ukraine each month]. *Kyiv vechirniy*. 24 veresnia 2024. Retrieved from: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/103013/>
2. Yuliia Kuzmenko. Ponad 4,5 mln viiskovozoboviazanykh onovyly dani vchasno. Bilshist – cherez «Rezerv+» [Over 4.5 million conscripts updated their data on time. Most of them through «Reserve+»]. *Suspilne novyny*. 17 lypnia 2024. Retrieved from: <https://suspilne.media/792947-ponad-45-mlrd-vijskovozobovazanih-onovili-dani-vcasno-bilsist-cerez-rezerv/#:~:text=>
3. «Im krashche khovatisia». Nardep rozpoviv skilky viiskovozoboviazanykh ne onovyly dani [«It's better for them to hide.» The People's Deputy told how many conscripts did not update their data]. *RBK-Ukraina*. 14 zhovtnia 2024. Retrieved from: <https://www.rbc.ua/rus/news/yim-krashche-hovatisya-nardep-rozpoviv-skilki-1728916124.html>
4. Zinchenko O.V. (2013) Deklaratsiia prav liudyny i hromadianyna 1789 r. – predtecha pravovoi i politychnoi kultury sohodennia [The Declaration of the Rights of Man and Citizen of 1789 – the forerunner of today's legal and political culture]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*, no. 3 (17), pp. 202–203.
5. Yakyy vidsotok liudei u sviti hotovi voiyuvaty za svoiu krainu: skilky takykh v Ukraini? [What percentage of people in the world are willing to fight for their country: how many in Ukraine?]. *Radio Trek*. 9 bereznia 2025. Retrieved from: https://radiotrek.rv.ua/news/yakiy-vidsotok-lyudey-u-sviti-gotovi-voiyuvaty-za-svoiu-krayinu-skilki-takih-v-ukrayini_341381.html